

บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม

อ้างอิง

กนกวรรณ มะโนรมย์. (2565). นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

โดย

ปยุตน์ ชู นคร

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หัวใจสำคัญของหนังสือเล่มนี้คือการกล่าวถึงพัฒนาการของแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง แนวสตรีนิยมจากทศวรรษที่90 จนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งเริ่มต้นด้วย **มรดกทางแนวคิดของนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม** เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและสังคม วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของมนุษย์ผ่านมุมมองนักสตรีนิยมและนักคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม โดยผู้เขียนเสนอว่านิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมเกิดจากการวิวาทะและแลกเปลี่ยนทางแนวคิดกับนักสตรีนิยมสามสำนัก ได้แก่ สำนักแรก ว่าด้วยแนวคิดสตรีนิเวศนิยม (Ecofeminism) มีฐานคิดจากความเป็นธรรมชาติของสตรี การกดขี่ผู้หญิงกับการทำลายหรือเอาเปรียบธรรมชาติเป็นเรื่องเดียวกัน หากธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมถูกทำลายก็เท่ากับผู้หญิงถูกทำลายและถูกเอาเปรียบ สำนักต่อมาคือ แนวคิดวิทยาศาสตร์แนวสตรีนิยม (Feminist science studies) ที่ชี้ว่า ความรู้ของผู้ชายมักเป็นที่ยอมรับว่ามีความเป็นวิทยาศาสตร์และปราศจากอคติ ในขณะที่ความรู้ของผู้หญิงถูกระบวนการทางสังคมขบเบียดให้อยู่ชายขอบ มีฐานะต่ำต้อย และถูกกีดกันออกจากกระบวนการกระแสหลัก เพราะ

สังคมมักเชื่อว่าความรู้ของผู้หญิงไม่มีความเป็นกลางและเต็มไปด้วยอคติและอารมณ์ และสำนักสุดท้ายคือ แนวคิดการวิพากษ์การพัฒนาของสตรี (Feminist critiques of development) ซึ่งมองว่าการพัฒนาแบบยั่งยืนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดการกีดกัน กดทับ และเอาเปรียบผู้หญิงมากกว่า การเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังนั้นนักนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมยุคใหม่ พยายามเสนอประเด็นความเชื่อมโยงระหว่าง ผู้หญิง เพศสภาพ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมกลายเป็นประเด็นการเมือง แสดงจุดยืนการสร้างความเท่าเทียม

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเสนอว่าแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองกับนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมในหนังสือเล่มนี้มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือนิเวศวิทยาการเมือง หมายถึง ความเชื่อมโยงระหว่างการจัดการทรัพยากรในมิติการเมือง สังคม และเศรษฐกิจของธรรมชาติและทรัพยากร รวมถึงกระบวนการต่อสู้เรียกร้องของกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาส เพื่อรक्षाสิทธิ การเข้าถึงการใช้ และการควบคุมทรัพยากรบนฐานการใช้ความรู้ อำนาจ ความเป็นธรรมของการจัดการทรัพยากร แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองไม่เพียงแต่จะวิจารณ์วิจารณ์การจัดการทรัพยากรเท่านั้น แต่ต้องเสนอทางเลือกการจัดการทรัพยากรภายใต้ความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้การจัดการทรัพยากรดีขึ้น ลดการบีบบังคับ ลดการทุจริต และมีความยั่งยืนมากขึ้น (Robbins, 2012 อ้างถึงโดย กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565, หน้า 19-20) ส่วน แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมชี้ให้เห็นถึงจุดตัดและความซ้อนทับกันระหว่างนิเวศวิทยาการเมืองและแนวคิดสตรีนิยม คือ ประเด็นความเสมอภาค ความเป็นธรรมของยุทธศาสตร์และภาคปฏิบัติการในเมืองว่าด้วยการจัดการทรัพยากร ซึ่งเมื่อมองประเด็นนิเวศวิทยาการเมืองผ่านมิติเพศภาวะจะพบว่า ทางอ้อม ที่ผ่านมามีได้มีการพูดถึงผู้หญิงกับความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมมากนัก ทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงได้รับผลกระทบที่มากกว่าคนกลุ่มอื่น ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดผลกระทบกับ

ผู้หญิงอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง ที่สำคัญการแก้ปัญหาของผู้หญิงถูกละเลยไม่นำไปปฏิบัติ ส่งผลให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาไม่ครบรอบด้าน เช่น ในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ดึงผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วม เพิ่มภาระหนักให้กับผู้หญิงอีกด้วย เพราะนอกจากผู้หญิงต้องรับภาระด้านงานบ้านและงานนอกบ้านเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวแล้ว ยังมีภาระด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย ขณะที่ผู้ชายกลับทำงานด้านเดียว พร้อมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคระหว่างชายและหญิง สิทธิการถือครองทรัพยากรและหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรตามเพศภาวะ การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมว่าเป็นประเด็นทางการเมือง คือการรวมตัวเคลื่อนไหวต่อสู้ด้านสิ่งแวดล้อมของผู้หญิงก็เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในเชิงนโยบายทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อสร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรมรวมทั้งนโยบายการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย (สันจิตา กาญจนพันธุ์, 2554 อ้างถึงโดย กนกวรรณ มะโนรมย์, 2563, หน้า 27-29)

ในบทที่ 6-7 ผู้เขียนนำเสนอกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมจากกลไกอำนาจรัฐและนโยบายการจัดการทรัพยากรที่ปราศสิทธิที่ดินจากการดำรงชีพของผู้หญิง คือ **กรณีที่หนึ่ง ผู้หญิงและที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษอีสาน** จังหวัดมุกดาหาร ในประเด็นที่รัฐใช้สิทธิและอำนาจเพียงฝ่ายเดียว จัดการกับทรัพยากรที่ดินผ่านนโยบาย กลไกอำนาจรัฐ ปฏิรูปที่ดินเพื่อนำที่ดินของชาวบ้านมาจัดสรรให้ผู้เข้าอยู่ใหม่ พร้อมสร้างศูนย์วิจัยโดยการนำที่ดิน 1,080 ไร่ ของชาวบ้านตั้งแต่มาตั้งถิ่นฐาน เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษถึงปัจจุบัน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ทางกฎหมาย แม้ว่าจะเป็นการกระจายสิทธิกับคนท้องถิ่นในการเข้าถึงที่ดินโดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิง สะท้อนถึงการถูกปราศสิทธิที่ดินทำกินที่เคยถือครองไปพร้อมๆ กัน รวมถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมเชิงนโยบายด้วย **กรณีที่สอง การกลายเป็นเมือง ผู้หญิงและที่ดินในภาคเกษตรกรรม** จังหวัดศรีสะเกษ ได้นำเสนอประเด็นการขยายตัวของเมืองที่รุกล้ำพื้นที่ชนบท เขตป่า และพื้นที่เกษตรกรรม นำไปสู่พฤติกรรม การบริโภคอาหารที่เปลี่ยนไป ส่งผลต่อการเติบโตเชิงอุตสาหกรรม รวมถึง

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน ไฟฟ้า ระบบประปา ในมุมมองของเพศภาวะ ผู้เขียนต้องการจะสื่อให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันและการสร้างความแตกต่างในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมทำให้เห็นว่าการพัฒนาอีสานด้วยความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชน ลดทอนโอกาสด้านต่าง ๆ ของผู้หญิง ล้วนแล้วมาจากปัญหาทางการเมืองและการพัฒนา เพราะก่อให้เกิดการจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรทางการเมือง สร้างความขัดแย้ง ความเหลื่อมล้ำ และอำนาจที่ไม่เท่าเทียม

ทั้งสองกรณีที่ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างมานำเสนอ ได้สะท้อนถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมผู้หญิงภาคอีสาน ซึ่งถูกจำกัดจำเชี่ยด้วยเรื่อง สิทธิ การเข้าถึงทรัพยากรในที่ดินทำกิน ทั้ง ๆ ที่เป็นเจ้าของมาก่อนแล้ว แต่ด้วยกลไกอำนาจรัฐ หรือเล่ห์เหลี่ยมของผู้มีอำนาจได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสิทธิในที่ดินทำกินจึงถูกเปลี่ยนมือไป นอกจากนี้ ปัญหาเชิงโครงสร้างทางนโยบายที่เรื้อรังมานาน จากการกดทับ กดขี่ ลิดรอนสิทธิ จนทำให้บทบาทสตรีในชุมชนได้สูญเสียทุนในการดำรงชีวิตเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว คือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ ที่มีอาจนำกลับคืนมาได้ หากไม่มีความเข้าใจในนิเวศวิทยาการเมืองและแนวสตรีนิยมว่ามีแนวคิด ทฤษฎี พัฒนาการความเป็นมา หรือความเคลื่อนไหวขบวนการทางสังคมที่ให้ความสำคัญ บทบาทสตรีมากขึ้น

โดยสรุปแล้ว เหตุและผลของผู้เขียนที่ต้องการสื่อถึงเนื้อหาสาระทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้ คือให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ที่ดำรงอยู่มาอย่างยาวนาน ในทุกสังคม ทุกเชื้อชาติ และทุกชนชั้น บทบาทการครอบงำของผู้ชายที่มีเหนือผู้หญิงเกิดขึ้นในทุกกระดับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ซึ่งแท้จริงแล้วคือการเมืองเกี่ยวกับเรื่องเพศ หรือการเมืองที่ครอบงำอยู่เหนือร่างกายผู้หญิง การมองว่าผู้หญิงเป็นสมบัติของผู้ชาย เมื่อเป็นเด็กเป็นสมบัติของพ่อแม่ เมื่อแต่งงานเป็นสมบัติของสามี และยามแก่เฒ่าเป็นสมบัติของลูกชาย ซึ่งเป็นรากเหง้าสำคัญของการเลือกปฏิบัติหรือการปฏิเสธ

สิทธิที่ผู้หญิงจะตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ (กฤตยา อาชวนิจกุล และกนกวรรณ ธรารวรรณ, 2543) และต่อย้ำถึงประเด็นผู้หญิงและเพศภาวะให้เห็นถึงมิติทางด้านสิทธิ การดิ้นรนปรับตัว การต่อสู้เพื่อได้เข้าถึงทรัพยากร การควบคุมจัดการ และการใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียม จากนโยบายของภาครัฐ รวมไปถึงสะท้อนให้เห็นผลกระทบที่ผู้หญิงได้รับจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและระบบนิเวศ

ท้ายที่สุด หนังสือเล่มนี้เสนอให้เห็นถึงความหลากหลายในแง่มุมของนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม ทั้งในเชิงวิเคราะห์ทฤษฎี หลักการ หรือการอธิบายสังคมผ่านการถ่ายทอดประสบการณ์ ได้อย่างลึกซึ้งและแหลมคมครอบคลุมไปถึงการอธิบาย เพศภาวะที่กำลังเป็นประเด็นถกเถียงในสังคม โดยเฉพาะประเด็นความเสมอภาคและเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงในมิติทรัพยากรและนิเวศวิทยาซึ่งเหมาะกับผู้อ่านทั้งนักวิชาการและบุคคลทั่วไปที่สนใจในประเด็นดังกล่าว

รายการอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล และกนกวรรณ ธรารวรรณ. (2543). ขบวนการทางสังคมบนมิติการเมืองเรื่องเพศและร่างกายผู้หญิง. *รายงานการวิจัยโครงการพลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- จกกล ลีเวหา ภัทรโกคินภิบาล และ ฉัตรวรัญช์ องค์กรสิทธิ์. (2563). อัตลักษณ์สตรีนิเวศนิยมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. *วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์*. 6(2), 95-105.
- สุภาภรณ์ คำดีและคณะ. (2566). ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีเพื่อปกป้องสิทธิชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มรักษบ้านเกิด. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มจร.วิทยาเขตภาคอีสาน*. 4(3), 47-57.